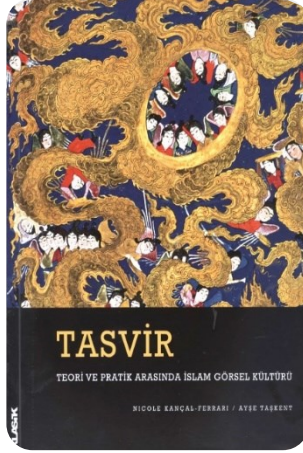

**Tasvir: Teori ve Pratik Arasında İslam Görsel Kültürü,
Klasik Yayınlar, İstanbul 2016, 443 s.****Editörler: Nicole Kançal Ferrari, Ayşe Taşkent**

Oğuz Çetin*

İmge biliminin ortaya koyduğu başka bir yaklaşım ise, görsellerin dil öncesi, dilden bağımsız, kendilerine ait ontolojik özelliklerinin, bir temel oluşturma yeteneği olduğunun kabul edilmesidir, diğer taraftan dilden önce, dilden farklı bir mekanizma ile çalıştıklarının varsayılmasıdır. Bu yaklaşıma göre, resimler, ontolojik boyutları ile yeni metinler ve anlamlar üretme gücüne sahiptirler. s.120

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, bilgi@oguzcetin.com,
ORCID: 0000-0001-9623-7819

19. yy. müsteşriklerinin düşünceleri ve yayınları sonrasında Batı'da, İslam medeniyeti ve sanatı hakkında bazı genel kabuller ve kanaatler oluşmuştur. Görsel unsurlar merkeze alındığında bu yaklaşım özetle, İslamî olanın yetersizliği ve imgesizliği iddiası eksenindedir. Ayşe Taşkent, editör yazısında “Tasvir” kitabının hazırlanma nedenini, oluşturulan bu kanaatin irdelenmesi, doğruluğu ve gerçekliği hakkında bir kanaate varma gayreti şeklinde açıklamaktadır.

Tasvirin, estetik, kuramsal ve teorik ilişkisini kurmak, felsefi bir uğraşı olduğu kadar somut sanat eserlerini incelemek, sanat tarihinin temel alanlarından. Bu bağlamda felsefe ve sanat tarihi açısından ortak bir konunun farklı bilimsel yaklaşımları görülmektedir. Kitapta, tasvire ilişkin dini tartışmaların beraberinde, sanat ve estetik gibi felsefi yaklaşımları da görebilmekteyiz. Kitabın geneline baktığımızda özenle seçilmiş görsellere ve sahaya ilişkin dini ve teorik pratik uygulamaları yansıtan birçok örneğe rastlamaktayız. 2010 yılında Bilim Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi tarafından başlatılan ve 2013 yılında da İslam Sanatı ve Sanat Düşüncesi Araştırma Atölyesi başlığı ile devam eden bir dizi atölye çalışmasının mahsulü diyebileceğimiz bu editöryal çalışmada, konunun yazarlarca farklı yönlerden, beynelmilel bir şekilde incelendiğini görmekteyiz. Bu bakış açısıyla öncü diyebileceğimiz editöryal çalışma, diğer birçok alan için ufuk açıcı niteliktedir. Uzun bir araştırmanın mahsulü *Tasvir*, eserlerin, sanatsal içeriklerinin bağlamı kadar kendi varoluşsal kimlikleri sayesinde, ilişkilendirildikleri birçok alan için veri barındırdığını açıkça göstermekte ve örneklerle incelemektedir.

İçerikte bulunan makalelere baktığımızda ilk makaleyi, “Güzellik, İyilik ve Hayret” adlı yazısıyla Jamal J. ELIAS’ın kaleme aldığını görmekteyiz. Yazıda İslam’ın güzellik ve iyilik anlayışının hayretle ilişkisi ağırlıklı olarak İmam Gazali’nin görüşleri ekseninde irdelenmektedir. Çevirisini Ayşe Taşkent’in yaptığı bu makalede felsefe, estetik ve edebi görsel güzellik gibi kavramların birbirleriyle ilişkileri incelenmektedir.

İkinci makale, “İslam Sanatında Tasvir Sorunu ve Hat Sanatı örneği” başlığıyla Irvin Cemil Schick’e aittir. Yazar, hat sanatının sadece biçim düzeyinde bir yazı (kaligrafi) ve o yazının anlamı bağlamında ele alınmasının yetersiz bir değerlendirme olduğunu dile getirmektedir. Makalede, hat sanatının metin ve yazın düzleminde ele alınırken görsellik ve resim içeriğinin ihmal edildiğine işaret edilmektedir. Schick,

yazının türü, sitali, kompozisyonu, içeriği, yerleşimi gibi konularla, derin anlam katmanlarının, hat sanatının içinde resimsel ifadeler barındırdığını örnekleriyle incelemektedir.

Üçüncü makale, “İslam Hat Sanatının Çifte Ontolojisi: Tunus, Rakka’da Müzesi’ndeki Bir Folyoda Yer Alan Kelime-Resim Hakkında” Valerie Gonzaleze tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, ele aldığı iki eser üzerinden incelediği biçimsel ögenin temelindeki yazının, figüre edilmesinin, eserdeki yapının imkânlarını yükselten tamamlayıcı bir unsur olduğunu dile getirmektedir. Yani bir yapı, kelime ve anlam haricinde, figüratif bir şekilde incelenerek tekrar kendi varoluşsal sürecine ikincil bir varoluşsal katman dâhil etmektedir.

Kitapta dördüncü makale, “Bizans İkonoklazmı (726-843) Bağlamında Hristiyan Geleneğinde Tasvir Meselesi” başlığıyla Bilal Baş’a aittir. Çalışmada, Bizans’ta oluşmuş ikonoklazmı incelemektedir. Yazı, Hristiyan geleneğindeki tasvir meselesi, resim sanatı ve resim sanatına karşı ortaya çıkan bu hareketin kronolojisi ve düşünsel altyapısı üzerine değerlendirmeler içermektedir.

Beşinci makalede Bekir Zakir Çoban, “Bizans İkonoklazmında İslam Etkisi Tartışması” başlığı ile Bizans’ta ikonalara bakışı ve bu bakışa İslam’ın etkisini irdelemektedir. Çoban, İkonoklazmın genel tarihine değindikten sonra, İslamî yaşayış ile olan muhtelif bağlantılar üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazar, Bizans’ta çıkan bu anlayışın çok yönlü bir mesele oluşunun altını çizerek tek bir nedene indirgemenin zorluğundan bahsetmekte ve nedenleri üzerinde düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Çalışmada, İslam’ın, ikonoklastıya doğrudan bir etkisinden çok, dolaylı biçimde siyasi bir etkisinden söz edilebileceğine dikkat çekmektedir.

Altıncı makale, “Osmanlı Dönemi Fıkıh Eserlerinde Tasvir” Süleyman Kaya ve Soner Duman’ın ortak çalışmasıdır. Yazarlar çalışmada genel manada tasvir ve timsal kavramlarını incelemektedirler. İçerikte tasvir yapmanın hükmü, resmin evde bulundurulması, namaza etkisi gibi başlıklar öne çıkmaktadır. Makalede bu yaklaşımlar bağlamında genel bir çerçeve çizildikten sonra şeyhülislamın fetvalarıyla konu örneklendirilmektedir.

Kitapta yedinci makale, “İslam’da Tasvir Problemi ile İlgili Son Dönem Literatürüne Bir Bakış” başlığıyla Nicole Kañçal-Ferrari’ye aittir. İslam’da tasvir ile ilgili son dönem literatürüne bakışın ele alındığı

makalede özetle, 2000 yılları sonrasında artan tasvir kavramı ile ilgili tartışmalara (özellikle 2005 yılındaki karikatür krizine) ilişkin yakın zaman literatüründe yayınlanan kitaplara ve görüşlere yer verilmektedir. Yazıda, genel manada tasvirin, İslam kültüründeki yeri ve yorumu üzerine değerlendirmeler ele alınmış; modern kuramlar doğrultusunda İslam görsel kültürü, felsefe ve sanat tarihi çerçevesinde incelenmiştir.

Sekizinci makale, Christiane Gruber'in "Realabsenz: Duyulur Olmayanı Betimlemek, 1300-1600 Yılları Arasında İslam Sanatında Tanrı Temsilleri" dir. Makalede, Tanrı kavramının ilahi kitaplarda nasıl yer aldığına dair bir girizgâh sonrasında Kur'an-ı Kerim'de Tanrı'nın betimlenmesi ve âyetlerle Tanrı kavramının nasıl şekillenebileceğine dair bazı teorik altyapıları incelenmektedir. Ayrıca 1300 ve 1600 yılları arasında İran ve Türk topluluklarının ortaya koydukları resimlerde işlenen; meleklerin gücü ve gösterilişi, örtünün ve ışığın, renklerin kullanılması gibi argümanlarla ölçülü bir antropomorfizm yorumu sonrası Tanrı temsiline mevcudiyeti örneklendirilmiştir.

Dokuzuncu makale, "İslam Kaynaklarında Hz. Muhammed'in (sav) Yazılı ve Görsel Tasviri Hakkında Bir Değerlendirme" başlığı ile Ayşe Taşkent'e aittir. Makalede, Hilye-i Şerif üzerinden Peygamber Efendimiz'in (sav) özelliklerinin tasvir edildiği form ve İslam tasvir geleneğindeki el yazmalarından örneklerle hem görsel olarak hem de dilde kullanılan üsluplarla Efendimiz'in temsili incelenmektedir. Özellikle Miraç minyatürlerinde tasvirlerin nasıl kompoze edildiği görsel örneklerle ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Ayşe Taşkent'in makale sonrasında dipnotlarda verilen eserlerin listesinin ayrıntılı şekilde vermesi, özenli arşiv çalışmasına dikkat çekmektedir.

Kitabın onuncu makalesi, "İki Harem Bölgesinin (Haremeynü'ş-Şerifeyn) Osmanlı Dönemindeki Tasvirleri: Topografik Diyagramlardan Perspektifle Çizilmiş Görünümlere" başlığı ile Charlotte Maur'y'e aittir. Yazıda, Mescidi Nebvi'nin ve Kâbe'nin genel görünümü, tarih boyunca eldeki belgelerle incelenmekte ve yerleşimleri, tasvirleri, işlenişi gibi farklı bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Yazıda gerek matbu gerekse çiniler üzerindeki farklı medyalardaki örnekler, üç boyutlu yapılmaya çalışılan perspektif çalışmaları, mescitlerin genişletilmesi gibi kompozisyon imkânlarının üzerinde, görsel bağlamda değerlendirmeler yapılmaktadır.

Kitapta on birinci makale, Mehmet Baha Tanman'ın "Geç Dönem Osmanlı Tekke Sanatında Seyyid Ahmed el-Rifa'i Türbesi Tasvirleri" üzerinedir. Makalede yer verilen tekke içerisindeki aslanlı resimlerin ve resimlerde kullanılan kompozisyonların, figürlerin, bayrakların sembolik manaları incelenmektedir. Benzer şekilde, Rufai armasının ne şekilde oluştuğu, tarikat içerisinde kullanılan görsel objelerin kendi içerisinde nasıl bir dil taşıdığı, nasıl bir mana kazandığı ayrıntılı olarak incelenerek örneklerle zenginleştirilmiştir. Makalede tekkede ilk zamandan günümüze çizimler, işlemler, fotoğraflar gibi her türlü görsel öge ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

Kitapta on ikinci makale, "Tekke Levhaları: İslam Tasavvuf Geleneginde Evliyalara Saygı Kavramı Çerçevesinde Osmanlı Tekke Yazıları ve Bunların Bir Kült Objesi Olarak Değerlendirilmesi" başlığı ile Hümevra Uludağ'a aittir. Makalede, Osmanlı kültür tarihinin en etkili alanlarından tasavvufun kendine has özel dili sayesinde sembolizme kapı açması bu konuda etkileyici ve renkli ürünlerin ortaya çıkmasına imkân verdiğine dikkat çekilmektedir. Yazıda, tekkelerin, insan-ı kâmil oluşturma yönündeki misyonları, bu levhaların içeriğine dair ipuçlarını da içermesi hasebiyle çeşitli alanlarda okumalara imkân sunduğu belirtilmektedir. Yazar, levhalarda bu şuuru taze tutacak özlü içerikler kadar, tarikatların kurucularına saygı ifadesinin de ön planda yer aldığına işaret etmektedir. Makale, benzeri birçok içeriğin sergilendiği görsel öğeleri farklı örneklerle irdelemektedir.

On üçüncü makale, "Elyazma Tasvirlerinde Bir Halife ve Bir İmam Olarak Hz. Ali İmgeleri" başlığı ile Ertuğrul Ertekin'e aittir. Yazar tarihi bağlamda, İslam dünyasında yazmaların, 12. yy. ikinci yarısından itibaren resimlenmesi ve İslam coğrafyasında minyatür sanatının, 13. yüzyılda tarih ve edebiyat metinlerine girmesiyle görsel öğeler eserlerde daha sık görülmeye başladığına dikkat çekmektedir. Makale bu süreçte, Ehl-i Sünnet anlayışında ve İmamiyye Şia'sında Hz. Ali imgelerinin ne şekilde değerlendirildiğini ve kullanıldığı konuları irdelemektedir. Yazar çalışmada, Hz. Ali'yi dini, siyasi ve edebi bağlamda ele alan eserlerde, gerek Müslüman hükümdarların kendi hâkim anlayışını ve siyasi iddialarını yaygınlaştırma aracı olarak kullanmalarını gerekse Sünni ve Şii edebiyatındaki tasavvurların görsel dilde kullanılmasını ve yorumlanışını incelemektedir.

Kitapta on dördüncü makale, “Mekke'den Meşhed'e: Kaçar Dönemine Ait Resimli Bir Hac Tomarının Hikâyesi” başlığıyla Ulrich Marzloph'a aittir. Makalede bir kişinin Mekke'ye düzenlenen Hac yolculuğuna katıldığını ve hac farizalarını yerine getirdiğini tasdik eden, belirli bir şekle uygun olarak biçimlendirilmiş hukuki belge niteliği taşıyan şahadetnameler incelenmektedir. Bu hukuki belgeler, Şiâ metinlerinde ele alınan, yazım niteliği taşıyan kâğıtlar olduğu kadar sanatsal muhteva da içermeleri açısından İslam sanat araştırmalarına konudur. Belgeler, içerisinde yazılı metinler haricinde Mekke - Medine'deki kutsal mekânların ve Kudüs'teki haremın resimlerini içermektedir. Makale içerisinde bu belgelerin muhteviyatı ve görsel dili incelenmektedir.

On beşinci makale, “Osmanlı Dönemi Resimli Dua Kitaplarında Kutsal Emanetlerin Tasvirleri” başlığıyla Ahmad Khomehyar tarafından kaleme alınmıştır. Makalede, Osmanlı dönemi resimli dua kitaplarındaki görsel öğeler ve kutsal emanetlerin tasvirlerini içeren, *Enam Şerifler Evradı Şerifler* ve *Delâl-i Hayrât* gibi dua kitaplarının muhteviyatındaki görsellerin izleri sürülmektedir.

Kitaptaki son makale Ali Boozari'nin, “Minyatür Sanatında Bir Sanatçı Üslubundan Bahsedilebilir mi?” sorusunu irdelediği çalışmasıdır. Makale, Nakkaş Ferhad'ın, Gülistan Sarayı Müzesi'nde bulunan 854/1450 tarihli *Hâverân-nâme'sinin* imzalı minyatürü ile aynı dönemde Şiraz'da resimlenen ve eser sahibi bilinmeyen *Şâhnâme* minyatürünün karşılaştırma denemesidir. Makalede eserlerin ünlü Nakkaş ustası Ferhat'ın elinden çıkıp çıkmadığı ve benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Nüshalar üzerinden ele alınan bu araştırmada, resimdeki objeler, giysi çizimleri, insan, at, bulut ve kaya figürleri, aydınlatma biçimleri gibi ayrıntılar üzerinden kıyaslama yapılmakta ve bu bağlamda eserin minyatür ustasının özgünlüğü ve takipçilerinin olup olmadığı incelenmektedir.

Eserin bütününe baktığımızda özenle seçilmiş ve ciddi çalışılmış makalelerin gerek görsel gerekse muhteviyat açısından doyurucu ve merakı celbeden yapısından söz edebiliriz. Klasik Yayınları'nın ciltli ve ciltsiz yayınladığı bu çalışmada, baskı kalitesi, iç ve dış tasarım, içerik ile bütüncül seçilmiş kapak görseli gibi konularda estetik kaygı ve titizlikle çalışıldığı görülmektedir. Eserin editörleri Ayşe Taşkent, Nicole Kançal-Ferrari ve emeği geçen tüm yazarlara teşekkür ediyor benzeri çalışmaların devamını heyecanla bekliyoruz.